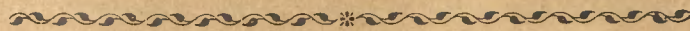

 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

 ANY VIII

ABRIL

N.º 39

EXCURSIÓ
A CADAQUÉS Y SANT PERE DE RODA

Concorregueren a aquesta excursió, a més dels socis D. Pere y D. Joan Rosals, D. Enric Perez, D. Lluís Millet y D. Romualt Alfaras, delegat nostre a Figueres, y el que suscriu, los senyors següents, vehins de Figueres: D. Sebastià Aguilar, jutge; D. Joan Portolà, metge; D. Pere Vives, advocat; D. Joseph Bonamich y D. Francisco Bonet, y además D. Pere Lluís Castells, advocat, y D. Paulino Castells, procedents de Barcelona; D. Joaquim Donadiu, propietari, vehí de Vilajuiga; y les senyores de dos dels excursionistes.

Lo dia 27, a les 10 del matí, desde l'estació de Figueres, ahont part dels expedicionaris que nos haviem adelantat acudirem a rebre als procedents de la capital, nos dirigirem a visitar el museu que'l Sr. Alfaras ha anat reunint a força de temps y de diligencia, y que és la més notable colecció d'objectes emporitants que existeix en el país.

L'antiga ciutat que tanta importancia tingué abans de caure l'imperi d'Occident, y de la qual avuy ab dificultat se'n descobreix algun que altre fonament sota del terrer que tapa ses ruïnes, sembla que reviu al trobarse'l visitant davant d'aquesta petita colecció, ahont s'hi guarda la

marca d'aquelles extingides civilisacions. El metall, la terrissa, el vidre, les pedres precioses artísticament treballades, s'hi veuen en objectes variadíssims que acusen graus asombrosos d'avançament en les arts, y donen idea dels usos y costums de tant apartades èpoques.

Olles (*ollæ*) de formes variades, cobertes ab el plat que s'anomenava *operculum*, y contenint encara cendres y òssos calcinats, recorden els ritos funeraris.

Anells, braçalets y *fibules* d'or, de plata y de bronzo en quals dibuixos se dirien inspirats molts dels que construeix la moderna argenteria, elegants ampolletes finicies, y ungüentaris de vidre policromat que servien pera guardar aigües y pomades d'olor procedents d'Orient, revelen el luxe que regnava entre les classes acomodades.

Agates y cornerines gravades, algunes d'elles incrustades encara en el soport de plom en que se les treballava, proven que era aquella una industria del país, digne de figurar, per la perfecció del gravat y la correcció del dibuix, al costat de la moderna lapidaria.

Fragments de fina terrissa roja ab baixos-relleus, que'l Sr. Alfara ha classificat en grups segons els motius diferents de sa ornamentació, com són *fulles*, *figures d'animals* y *figures humanes*, descobreixen una gran inventiva en els terrissaires d'aquell temps y revelen una veritable escola de dibuix, com diu Aguilar en sa obreta titulada *Ampurias*. Emperò, hont més això s'admira és en varis *lekitos*, quasi tots d'època arcaica; en un *kalpis* greco-etrusch, de figures grogues sobre fondo negre; en una *urna* de figures rojes sobre fondo també negre, quasi coetànea de l'arcaïsme; en un *acetabulum* de l'època de la decadencia; y, sobre tot, en una *àmfora* y en varis fragments d'altres de l'època bella, per desgracia molt trocejades, que no estàn encara reconstruïdes del tot, bellíssimes pel dibuix que les decora representant escenes de familia y assumptos mitològichs, tractats ab una soltura, una delicadesa en el traç y una perfecció que enamoren.

Amulets de variades formes, fets quasi bé tots de bronzo, recorden en sa major part el culte fàllich.

Nombrosos *stils*, agulles de cusir y de cap, xiulets guer-rers, culleretes per pomades, y algun *auriscalpium*, figuren en la secció de *eborariæ*.

Y, si bé entre les ruïnes de la gran Emporion s'és es-borrat tot reste de l'antich teatre, una careta de terrissa

Kalpis

Acetabulum

figurant un rostre femení, trobada en un enterrament, ha quedat com un recort, molt ben conservat, de l'art de re-presentar.

Interessantíssim és també'l monetari; y, finalment, no's pot passar sense aturarshi, da-vant de la rica col·lecció de grosses àmfores extretes del fons del mar a 20 brases de profunditat, prop del port de La Selva, restos del carregament d'un vaixell que alguna tem-pestat hi estrellaria; per més que avuy ja'n figuren molts exemplars en els museus públichs y en algu-nes col·leccions particulars de Barce-lona. Creu el Sr. Alfara que són de l'època italo-grega.

A les 2 de la tarde, després d'haver fet una ràpida visi-ta a l'iglesia de Figueres, hàbilment restaurada, fa poch,

baix la direcció del jove arquitecte Sr. Azemar, sortia de la Fonda del Comerç, la comitiva, en dos carruatges, per la carretera de Roses, a l'objecte de fer escala a Castello d'Ampuries.

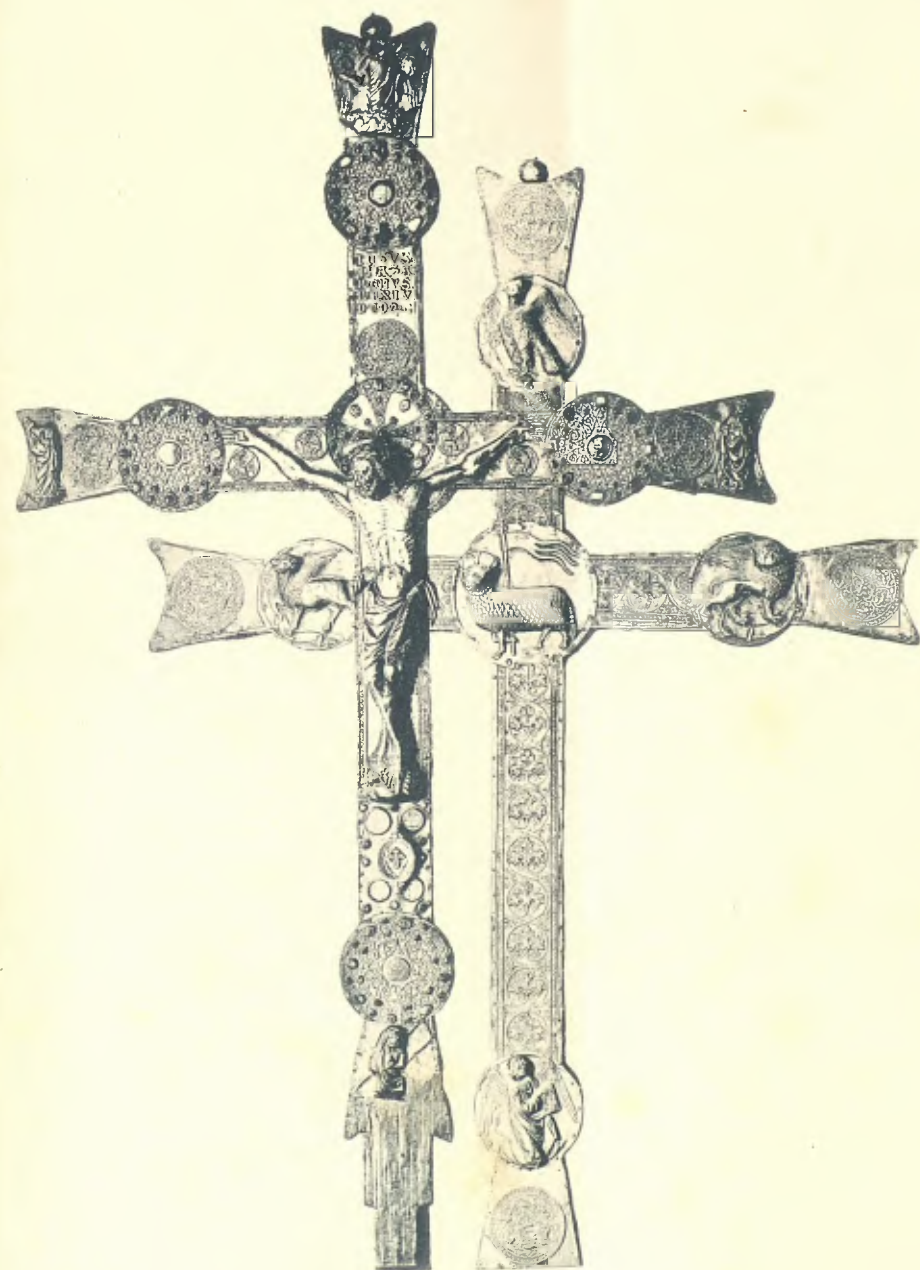
Al cap de mitja hora passem per Vilatenim. Vilabertran, que'ns queda a cosa de 1 kilòmetre a mà esquerra, hauria merescut que'ns hi aturessim a visitar l'antiga col·legiata, que data de meitat del segle XI; severa y sombria construcció, que inspira devoció y reculliment ab ses voltes baixes y rodones, ab l'escassa llum que entra per petits finestrals a través de groixudíssimes parets, y ab la senzilla del dibuix que regna en els detalls arquitectònichs, hont res s'hi veu que representi sers animats.

El rector guarda ab gran carinyo una preciosa creu parroquial que, ja que la falta de temps nos va fer passar de llarch, vaig a presentàrvosla, per haverne pogut treure una reproducció en un altre viatge. Té uns 142 centímetres d'alt y 98 d'ample, y és de planxa de plata daurada, muntada sobre fusta que sembla de noguera. El dibuix és bizantí, y està adornada ab pedres precioses com òpals, grenats, amatistes, y ab camafeus, o siga pedres gravades procedents d'Ampuries; emperò'ls reliquiaris que's veuen enganxats sota de la creu són d'època moderna.

Els baixos-relleus que omplen les dues cares de la creu són de molt gust y molt ben conservats; de modo que és sens dupte'l millor exemplar que existeix a Catalunya. Sols són semblants ab aquesta, però tenen molt menos valor, una altra creu que's conserva a la Catedral de Girona, y una que hi ha al Museu de Vich.

A les 4 arribavem a Castelló y visitavem la grandiosa iglesia, únich testimoni que queda en peu de l'importància que tingué aquesta vila quan fou capital del comtat d'Ampuries, lo qual tingué lloch a principis del segle XI.

De mitjans d'aquell segle data'l començament d'aquesta iglesia; y en la fàbrica, incompleta encara, hi han deixat son istil els gustos arquitectònichs que dominaren en cinch segles successius. Romànich és el campanar, quadrat, alt, macís, elegantment adornat ab tres pisos d'esbel-

Clixes de L. M. Vidal

CREU PARROQUIAL DE VILABERTRAN, VISTA PER LES DUES CARES

tes finestres de tres archs de mig-punt, coronades per unes cornises d'ojives cegues, y mostrant aixís l'enllaç del romànich ab el gòtich, com se veu en tants monuments del segle XII: és molt semblant al de Sant Miquel de Fluvià; emperò aquest últim data del segle XI y mostra més puresa en ses linies.

A dins del temple, el gòtich seriós y senzill del segle XIV campeja al costat de les formes semi-circulars del segle XI; puix archs de mig-punt, pesades columnes y toschs capitells del gust romànich en les naus laterals, fan costat als archs de punta d'atmetlla que corren per l'àbsit y per la nau central.

En Piferrer, a qui prech la descripció present, explica aqueix contrast d'un modo molt natural, admetent que l'arquitecte del sigle XIV, al trobar la part d'obra romànica construïda, si bé va voler subjectar lo nou a les formes dominants en la seva època, va conservar les capelles existents del segle XI, y va anar traçant a continuació les noves capelles, subjectantles a les mateixes linies antigues.

En cambi, la portada és d'un elegant istil gòtich del segle XV. Sis esbeltes arquivoltes arranquen d'una serie de dosselets sobre de les imatges dels dotze apòstols, construïdes en marbre blanch, vegentse en el timpà sobre de la porta un bonich agrupament que representa l'adoració dels Reys.

Llàstima és que aquesta fatxada no tingui acabament, y que per dessorre s'hi vegi en segon terme alçarse la paret frontal de l'iglesia, nua y llisa, ab un rosetó circular sense cap dibuix, que perjudica en gran manera al bon efecte de la fàbrica.

Es molt notable'l retaule de l'altar major, delicadíssima obra esculptòrica del segle XV, feta en alabastre, representant els passos de la Passió; y a pesar de les mutilacions que han sofert moltes de les figures, sobre tot les que representen al Salvador, se conserven algunes en molt bon estat, fins ab els colors y daurat, que devien donar al conjunt un magnífich aspecte. Es de sentir que pera donar més alçada als panys laterals, s'hi hagin sobreposat, en

temps posteriors, unes agulles gòtiques de pèssim gust, ab unes garlandes que desdiuen totalment de la restant obra.

A la rectoria's conserva una moneda que'l vulgo anomena *el diner sant*, suposant que és un dels diners que cobrà Judes al vendre al Redemptor. L'illustrat clero parroquial no li dóna pas aquest valor, y si bé se'l conserva, és més per costum que per sa importancia.

Una ràpida visita a la casa anomenada *dels templaris* nos mostrà una senzilla y antiquíssima fatxada, de fetxa desconeguda, resto d'un gran casal que avuy està reduït a proporcions molt modestes.

Emprenent de nou lo camí, la carretera nos portà per entre'ls estanys que la conca del Muga forma per aquella plana, cap a Roses, la vella ciutat que dóna nom a l'ample golf. Les ruïnes de sa famosa ciutadela no nos detingueren, y nos apresurarem a encabirnos al restaurant de les germanes Ferrer, que, a pesar de sa bona voluntat, tingueren de distribuir a fòra de casa una part de la comitiva.

Els preparatius pera l'excursió del dia següent, apenes nos deixaren temps d'arribar fins al faro que s'aixeca al cap de la badia, anomenat *Punta de la Poncella*, construït a dalt d'unes penyes, y dominantse desde allí un preciós panorama.

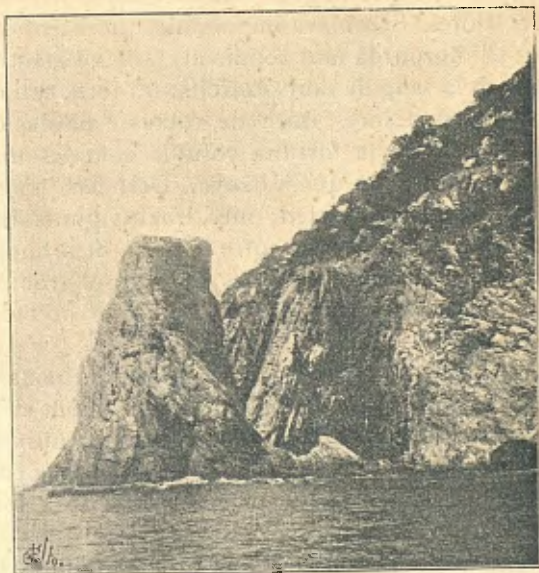
El matí del dia 28, uns a peu pujant pel dret, y altres en una tartana per la carretera de Cadaqués, nos reunim al cap d'una hora y mitja al *coll d'en Fàbregues*, ampla depressió que queda entre'l puig de *Sant Salvador* al NO., punt culminant de la serra, ab 685 metres d'altitut, y el *puig Panich* al SE., que s'alça a 610 metres sobre'l mar.

A mida que muntavem, el baix Ampurdà s'anava desplegant als nostres ulls. Aquella immensa plana, que vista desde baix amaga'ls seus contorns a l'ull del caminant, poch a poch se retallava y prenia forma entre'l mar a llevant, els Pireneus al nord, y a ponent les estribacions sense fi que arranquen d'aquest.

La terra, entrant mar endins, pel nord, cap a punta

Falconera y cap Norfeu (1), y pel sur cap a la punta Salina y Estartit, semblava abraçar carinyosament a la mar, tant quieta allavors y tant tranquila, que ni menos formava en son voltant la blanca corona d'espuma ab que sempre s'assenyala'l bés amorós de les aigües y els continents.

Era un dia d'una calma deliciosa, y hauriem pogut

Cap Norfeu

contar un a un els mil poblets esparramats pel pla: Roses, com una blanca gavina a la vora de l'aigua; La Escala més enllà, seguint la graciosa corva de la costa, y envellantli a n'aquella la ventatjosa posició que la Naturalesa li ha donat; Castelló, deixant destacar-se per damunt de ses

(1) El clixé d'aquest fotogravat y el del que segueix, són de la bonica colecció del nostre consoci D. Joseph Pitxot.

cases la grossa massa de sa iglesia ab honors de Catedral; Figueres, en últim terme, al peu d'aquell formidable castell que tantes vergonyes nos costa; y per tot arreu, petits poblets, ja montats a dalt d'un turó, com Alfar, ja amagats entre la verdor de les oliveres, trayent apenes el cap sos diminuts campanars.

Al contemplar, desde l'altura ahont nos trobavem, aquella extensió tant fèrtil, tant somrient y tant poblada, semblava impossible que hagués sigut en altres temps teatre de tantes lluites. Semblava impossible que existís encara res d'aquell Ampurdà tant cobdiciat, tantes vegades invadit, regat ab la sang de tants exèrcits; un jorn, seti de ciutats populosas; després, lloch de ruines y desolació, subjecte al va-y-vé de la fortuna voluble com les mateixes onades d'aquest mar que'l banya. Dels fets històrichs, molts autors nos en parlen; més, quants punts desconeguts nos queden embolicats entre la boira dels temps més antichs! Que poch nos diuen les nombroses troballes de *dolmens* y *menhirs*, *necròpolis* y *coves* que abunden en aquesta regió!

Així pensavem tot dirigintnos, abans de baixar cap a Cadaqués, al coll anomenat *dels Bufadors*, ahont el senyor Alfaras nos mostraria varis descobriments que últimament havia fet. Aquest coll deu el seu nom a les fortes corrents d'aire que s'hi deixen sentir, degudes a la seva forma y orientació.

Al mig d'un herm s'hi veu una serie d'estaques de pedra, fetes ab troços llarchs y estrets de llicorella, que és roca que's presta bé a n'aquest treball, y que evidentment hi són clavades pera contenir la terra d'un marge. La pressió d'aquesta n'ha fet inclinar moltes, y algunes han caigut, esborrantse aixís l'extensió que tenia aquesta obra. És una forma de paret pera sosteniment de terres, que avuy no se coneix pas en el país; puix si bé encara s'istila'l plantar lloses dretes, se procura que siguin amples, y sols se fa pera formar cercats, may pera aguantar un marge.

Més enllà, en un pla elevat, una llarga serie de lloses planeres, llargues e irregulars, a modo d'un tosch enllosat,

ocupen una faixa de terror en linia angulosa; y a son voltant s'aixequen petites pedres dretes que surten poch per sobre de terra, marcant tot el contorn. A dessota, cendres y terrissa demostren que allò era una necròpolis.

Poch més enllà un *dolmen* anomenat *La Cendrera* conserva encara les pedres de la caixa, més ha perdut la tapa, que està caiguda al seu costat. Pertany a la classe dels dolmens ordinaris.

Estem a la vora d'un barranch escabrós encarat cap a la vessant de La Selva de Mar. Baixem un poch, y som a la *cova dels Encantats*. És una excavació natural, no gayre gran, d'uns 6 metres d'ample per 3 d'alçada y 10 de fondària, que penetra en la piçarra silícia que forma aquestes montanyes. Aquí trobà'l Sr. Alfara terrissa d'aspecte antich y fragments d'òssos humans.

LLUÍS M. VIDAL

(*Acabarà*)

MARIAN AGUILÓ Y FUSTER

(*Acabament*)

El material ab que havia anat engroixint el seu romançer no cal dir que és considerable; y ell, el primer folklorista català, va veure com passaven els anys, com en Milà en 1849 publicava les seves *Observaciones sobre la poesía popular* y hei donava mostra de cançons catalanes, y com ja molt més tart sovintejaven les publicacions folkloriques com les d'en Briz, y altres del mateix Milà. Mentrestant, l'Aguiló, ple d'indecisions, may trobava lleure per publicar el seu recull que tothom regoneixia esser el més copiós, y que ell era'l qui més intel·ligentment podia comentar.

Per últim, vell y malalt, comença l'impressió del *Romançer popular de la terra catalana*, que s'entreté una pila

d'anys, fins que, fortament esperonat, el termena, y dóna al públich la reunió de les *Cançons feudals cavalleresques*. Ab el seu bon gust de sempre, tria la versió més bona per donarla com a tipo de cada cançó; però, vell y desalentat, li manca força per acompanyarhi'ls comentaris que tothom esperava. Ell mateix preciosament se disculpa en el pròlech parlant de la «récruada y el ròssech d'una malaltia incurable».

«He esperat debades,—segueix dient,—ja que no la salut, les estones de sossech y d'escalf que són mester per escriure; y vell, desmemoriat y empeguit de la tardança, entrech als aymadors de la poesia del poble un llibre que no és fill de l'estudi, sinó de la paciència: les fulles rònegues de les cançons de la terra, arrencades a la memoria de menestrals y pagesos, que comencí a percaçar ab inconscient fatlera allà en les darrerries de ma infantesa.»

Les notes d'aquest *Romancer* són així: en lloch d'erudites, íntimes; y hem de sabernhi grat, perquè'ls detalls de la vida dels homes de la talla de l'Aguiló a tothom interessien.

Durant tota sa vida'l poeta ha ofegat en ell a l'erudit: no hi ha un toch, no hi ha una noteta en les seves publicacions que no estigui segellada per un rajet de poesia.

¿Quina expressió més clara hi pot haver del temps que ha fugit y al qual ell sovint mirava ab ulls anyoradiços, que aquest admirable fragment de la seva poesia *Al temps passat*?

Vell temps, que voles y voles
cada jorn més aviat,
¿gentristeixes o aconsoles
com més va a l'humanitat?

L'esbart d'hores voladores,
que quan arriben ja han fuit,
s'endú, com les cullidores
de l'olivera, lo fruit.

Calla, y, girantnos l'esquena,
vola sempre més seguit;
per lligarli una cadena
ningú hi ha al món prou ardit.

Com lo bouer agullona
quan udola'l temporal
y el torb que ve l'esperona
per fer cap a la boval;

Ab ses alés aixamplades
l'espai immens abraçant,
les vides totes plegades
empeny corrents per davant.

los anys, los segles se'n mena
a amagà a l'eternitat,
y de boira deixa plena
la carrera del passat.

¿L'idea de la fi de la vida pot donarse millor que en la seva *Visita als morts*, aquella composició que comença:

Ja tenc tantes fuyes negres	que en les ciutats dels qui viuen
en el llibre del meu cor;	anyor les ciutats dels morts,
la mort ab lletres de llàgrimes	pus conec al cementiri
escrits m'hi té tants de noms,	més gent que en els altres llocs.

Y que té aquella estrofa que dóna frisança:

Com apac lo llum, al vespre,	Com que lluny sentiga un cavec
mortaya'm sembla'l llençol,	que per mi dóna grans cops,
sent els fusters qui planetgen	y mes germanes que resen
y d'un baul claven les posts.	tayant y cosint son dol.

No'm puch estar de recordarvos la justa y sentida impressió del *xiprer*:

Com un llamp fuig y s'esborra	¿per què és que sempre en els
tot pensament de conhort	te posen més solitaris, [punts
guaitant tu, feresta torra	y vius sentint les pregaris
de la ciutat de la mort.	que resen an els difunts?

A cada poble t'he vist	Oh! Ja ho sé: perquè ta rel
a les portes del fossar;	mostra an el cos el seu llit,
diga'm, centinella trist,	mentres que'l tronc, com un dit,
que'ls difunts te fan guardà:	senyala a l'ànima'l cel.

Moltes són les seves poesies hon domina l'idea de la mort o la del temps passat.

¿Pot haverhi un fet més poètic que'l de dedicar cada any uns quants versos al record de la seva mare? Uns ne té que són una joia, per la qual se veu que ell no feya gaire cabal dels seus versos:

Una hora a l'any, mare mia,	perquè quan eixa hora arriba,
beneesch lo temps perdut	sense que ho destorb negú,
que en conrear la poesia	te veig clara, te veig viva
malgastí en ma joventut;	y en vers enraon ab tu.

De delicadeses per l'estil estàn saturades poesies com *A la mort d'una neboteta*, *Entrada de fosch*, *Comiat* y tantes altres.

Però en mig d'aqueixes tristes idees no hi ha may una nota desmesurada de desengany. La mateixa *Entrada de fosch* acaba tota alentadora:

Sus, amich, fes ab coratge
varonívol ton camí:

quan més negre està l'oratge
surt l'arch bell de Sant Martí.

Vegis la poesia *Goig*, que comença

Benhaja l'hora que la llum vaig veure!

y que té la següent hermosa estrofa:

L'ivernada, ab sa blanca cabellera
que esfulla'ls arbres y arrupeix els cors,
dóna sa balba mà a la primavera
que rient s'acosta ab son mantell de flors

Lo que l'Aguiló va arribar a sentir la natura no cal ponderarho. Bastarà recordar aquell començ de l'*Esperança*:

Guaita'l sol darrera l'auba
ab son mantell rossegant
de llum, y en sa cara encesa
n'omple'l món de claretat.
Mil colors se reflecteixen
dins la boira, y'l cel apar
la paleta de les tintes
ab que Déu tot ho pintà.
Puja, rodola, devalla,
vestint d'esmeragda'ls camps,
los núvols d'argent y grana,
y la mar de satí blau...
Ve'l capvespre, y de les planes

sa claror fuig y dels valls,
y del bell cim de les serres
sos vels d'or arrebossant,
diguentne als pins a reveure,
y a les creus dels campanars...
Y es pon... y ¿sabeu llavors
tants colors y llums on van?

Estols de boira que escampa
l'ull del sol pipellejant,
clarors d'auba y d'hora baixa,
a reveure, a Déu siau!

No més que'ls troços que hem espigolat d'ací d'allà entre les obres poètiques de l'Aguiló, basten per collocarlo entre'ls primers poetes de que pot envanirse'l nostre renaixement, y potser és el que ha arribat a un punt més alt en quant a puresa de llengua y a perfecció de forma. Enamorat de la de les cançons populars, ha cultivat sovint el romanç, y en aquesta forma són un model, ademés de que

tenen tot l'esperit y la senzillesa de la poesia del poble, les dugues composicions *La mort del cavaller y Això ray!*

Però per sobre de l'erudit, més amunt encara que'l poeta, voleiava l'imaginació y hei patia'l cor de patriota. Era un enamorat de la terra nostra que no perdia ocasió de parlar del seu amor. Aquest amor li havia donat hores dolcíssimes estudiant les obres dels antichs autors catalans y l'història dels temps passats, fruïnt en la conversa dels pagesos; y també li havia donat hores tristes al veure que hi ha catalans que reneguen de sa llengua.

Per xò va dir en el discurs de gracies dels Jochs Florals de 1862:

«Un idioma no's muda per un altre com qui's treu un mantell fòra d'usança, ans bé n'és un vestit tant acostat a l'ànima y tant de durada, que sols un poble ensopit y lhort consent tacàrsel y esqueixarlo, y llavors per càstich va per espay de molts segles espellissat y mig nu davant l'història, compareix mut y afrontat davant lo esdevenidor. Un idioma és una heretat riquíssima replegada per generacions de generacions, que representa sempre una antiga y a voltes una gran civilització.»

Y tant gran ha sigut l'amor a la llengua y tantes voltes y tant divinalment ho ha expressat, que tinch pruija de llegirvos un altre troç de sa prosa excelent parlant de «la llengua materna, de la llengua feta aposta per nosaltres, llavorada a imatge y semblança nostra, de la llengua que fa mil anys anam ablanint ab l'halè de la nostra ànima y repastant ab lo foch de les passions pera emmotllarla a la nostra fesomia y fins a la nostra història».

En el discurs presidencial dels Jochs Florals de 1867, que's comença ab aquelles ratlles ja classiques: «Atravesant molt temps fa per un d'aquells oliverars gegantins de Mallorca que prou havia vist, al menys llavors, més segles que jó anys...» agafa per símbol de la nostra llengua la sentida cançó que tots sabeu *A la vora del mar n'hi ha una donzella*. Y són tant hermosos els conceptes y per altra part retraten tant de ple tots els aspectes de l'amor del nostre mestre, que estich cert que'm sabreu grat que us transcri-

gui'ls següents paragrafs, plens d'halè y de sanitosa poesia:

«... un cop reconeguda la consemblança poètica entre la llengua nostra materna y eixa joveneta garrida de que'ns parla'l cant popular, d'eixa donzella que s'emmiralla en les ones, que broda afanyada per sa *reina benvolguda*, que s'arrisca çoratjosa a cercarne'ls arreus que li manquen pera concloure sa tasca, y que al condormirse una estona afadigada, desperta pera trobar lo gentil estament que li pertoca... ja may més me va ocorre sospitar ni tremolar per la vida y mellorança de la llengua catalana. Aquest símbol, si per un costat pot fer condolre per la tristor y l'injusticia que tanca, per l'altre no sols allunya tota idea de mort, sinó que demostra la de juvenesa, la d'esperança, la d'anyorada esmena. Compassió per la malaltia de que encara convalleix, tanta com vulgau; temença per l'esdevenidor, gens.

»Més vos diré: confoses per un jòch de la imaginació en una sola figura, la de la princesa desheretada y males-truga que canta'l poble encara, y la de la mesquineta llengua de la nostra terra, bandejada de la cort primer y després quasi de la literatura, ¿qui volrà creure que la realitat (tant contraria com és sempre dels somnis de la fantasia) m'haja fet trobar, no una, sinó moltes y moltes vegades, ple de vida y de bellesa, si fa no fa'l mateix símbol imaginat?

»Sí: desde les singleres conglaçades dels Pireneus fins a les planes calitjoses de Valencia y d'Elx; desde les valls patriarcals de l'alta montanya de Catalunya y del Rosselló fins a les comallerades rublides d'arbres que perfumen les illes Balears; desde les platges del golf més enllà de Portvendres fins molt passada la costa d'Alacant; per tot arreu y en tots los endrets m'ha comparegut, a cada jornada que hi he feta, la figura benvolguda de nostra valenta llengua catalana; y en lloch, en lloch (fòra de les ciutats més principals) l'he sabuda veure tant malalitiça y afollada com alguns ens l'han descrita, sinó forta, sanitosa y vividora. Més com si eixa gentil *minyona* volgués sorprendrens a la primera escòmesa, a quasi cada encontrada l'he vista ab un vestit un xich desigual y m'ha parlat ab un to un si és no és diferent.

»Sota dels abetars altívols y de les rouredes pirenaïques, l'he guaitada fent de pastora, a redós d'un single, los peus dins los esclops, la filosea al costat, mig arraulida baix lo feixuch abrigall ab que's guardava de l'halè de les congestes y de les bufades del torch. Més avall l'he trobada ab l'airosa caputxeta negra y l'espardenya blanca, resant ab los ulls baixos dins lo fossaret de la sagrera, al peu de la porxada de l'esglesia bisantina... Y així devallant sempre, de l'afrau a la conca, de la ribera a la plana, del camp a la marina, per tot, per tot l'he anada veyent endreçada y aixerida, allà replegant boscalls per les pinedes y garriguelles, o atrafegada en les feines de la masia; ací bellugant llesta los boixets del coixí de fer randa, o ajudant a l'espirolada y a la verema. A les fires, riallera y fent l'ull viu; pels aplechs y festes majors, ballant falaguera'l tirabou y les cerdanes.

»De territori en territori m'ha vengut a escometre amorosa, ab la gentilesa de sempre, y sempre ab una gracia novella, acompanyantme llargues estones, y a voltes de sol a sol, en mos viatges; y baratantse d'amagat, del cim de les serres partioneres, o al atravessar los rius que xapen les comarques, més que son preuat y conegut vestit, alguns no més de sos joyells antichs que té en tanta abundor per endiumenjar-se, segons ella ovira que muden també y cambien los nuvolets del cel, les fulles de les arbredes, les refilades dels esbarts d'aucells que hi volatejen, y fins lo color de les poncelles que pels margens les guaiten rialleres.

»Cosa apar d'encantament pensar com aquella *nina* que pels pobles del Rosselló y de Cerdanya me va comparar ab la cofa blanca, lo cabell ros y els ulls blaus (agabtxant de vegades qualque mot), se va transformant a poch a poch, y s'ens que hom puga may adonarse ben bé de sos cambis, en la jovençana de pell bruna, d'abundosa cabellera d'etzabeja, que les grosses agulles d'argent ab tres rodades de pedres lluentes no són prou per subjectar en la xicota gallarda que, vestida ab la faldilleta curta, encreuat al davant lo mocador de pita ab colors virolades (y barrejant en sa conversa algun vocable de Castella), s'en-

fila resolta y lleugera dalt de les moreres que rodejen les darreres fites del regne de Valencia, pera desfullar lo fullatge de ses branques; o se n'entra més enllà a replegar los datils ensucrats que cauen d'aquell bosch meravellós de palmers sarrains, que per totes parts ombrejen l'africana vila d'Elx, y que per oratjarla sempre, vinclen a tota hora los estelats ventalls de ses paumes verdes.

»Y no és eixa sola, no, com ja he dit, la terra flairosa que serveix d'alberch a l'encisadora *noya* de que us parl. Altra de bellíssima li'n resta que no perilla pas may de perdre, y ahont viu ab tota segurança y afalagament: romanli encara l'antich reyalme de Mallorca... Si trescada tota l'alterosa Catalunya; si corregut lo planer y delitós verger de la morisca Valencia, ens arribam fins a l'avinent estol de les Balears que com vaixells eternals carregats de flors y d'emmelats fruits guarden lo centre de la costa llemosina, lo cor se'us aixampla al mot primer que hi sentiu, veyent que no per atravessar les ones haveu eixit per ço de la patria catalana. Dalt de sos monts espadats, dalt de ses serres altívoles podeu ovirar y escometre los tres caps blanquinosos del gegantí Montseny, los turons esquerps que formen la corona emmarletada de Montserrat, y, girantvos vers garbí, lo puig acimat y hardit del llunyadà Montgó. Entrau dins los fruiterars de ses enclotades comes, seguuiu los viarànys de ses valls d'esbalahidora verdor (sia en la quesvulla de les illes germanes), y aviat veureu passar a la vora la garrida al-lota falaguera, que tresca com una daina aquell paradís. Son trajo airós, recordança viva de la poetica Edat Mitjana, podrà esser que us sorprenga un xich; més si posau esment a son dolç parlar, que's barreja amorós ab l'embat suau que arriba tot embegut y ple de la flaira dels tarongerals; si escoltau sa veu harmoniosa, son atractívol enraonar; si esguardau de fit a fit sos ulls, que la blancor del *rebosillo* clar fa encara més negres y enlluernadors, notareu ben aviat que aquella fesomia no us és nova, que l'al-lota de l'honest gambuix, la de la llarga cabellera en amollada trena, la del gipó de satí ab botonades d'or y pedreria que hi dringuen a rengleres, no és altra

més sinó la *nina* mateixa que ja coneixeu; aquella que creyeu haver deixat pel continent, y que ara de nou se us presenta, més enllestida y engalanada que may, ab joyes que li donen un cert aire d'antiguitat que l'ennobleixen sens envellirla; ab joyes que us són conegudes y de vostra usança, puix treballades foren per gent catalana, y per ací, gracies a Déu, si bé més escampades, encara vuy en dia s'hi conserven totes ab bon estament.

»¿Endevinau, donchs, com se diu eixa *nina*, eixa infanta, eixa matrona, o, mellor, eixa vagarosa fada, una sola sempre, y sempre la mateixa, a pesar de la riquesa y abundor de vestits que té pera presentarse? ¿Sabeu com s'anomena eixa donzella que hem trobat tantes vegades, primer per la patria d'en Cerverí y dels Masdovelles, aprés per la d'en Ausies March y d'en Johanot Martorell, y adés per la terra den Llull y d'en Olesa? Oh, sí! Bé prou que la coneixeu, puix per tot arreu l'hem guaitada com un símbol viu de juvenesa y d'unitat... Oh, sí! Bé prou que endevinau que eixa dolça *nina* s'anomena la LLENGUA CATALANA.

»Si'm preguntau com l'he coneguda entremig dels milenars de xamoses noyes que són les flors més gentils de la nostra terra, com l'he descoberta en la varietat de disfrees que pren passant d'encontrada a encontrada, vos respondré que bé fa de bon conèixer... Per tot arreu m'ha arribat al cor lo ressò de sa veu aimada. Per totes les afraus m'ha enraonat ab les mateixes paraules y ab los mateixos adagis. Per tots los endrets més allunyats de nostra patria m'ha donat per immortal penyora de sa unitat, de sa noblesa y de sa forta vida, uns mateixos cants populars y unes rondalles mateixes. Per tot, per tot m'ha parlat lo *català del que ara's parla*, lo mateix catalanesch talment que han sabut *escriure* ls autors més triats de nostra literatura, des del rey en Jacme'l *Conquistador* fins a n'Aribau.»

Al meu parer, millor nó's pot expressar el problema de la nostra llengua, que'ns mou y ens esperona a conseguir-ho tot pera'l reaixecament dels pobles que la parlen.

Y encara en la trentena festa dels Jochs Florals, y sempre manifestant esser el paladí de la nostra llengua, deya,

endreçant-se a la Reina de la festa, que ho era aquell any la d'Espanya:

«Senyora: Los qui som cridats per porta-veus en los certamens de la Gaya ciencia, nos veyem precisats a endollar per una estona l'alegria de la diada, comptant-hi una historia trista que may se'ns acaba. Los ceguets mendichs de l'Alta Montanya van de masia en masia a demanar almoina, guiats per un minyó, y, asseguts al pedriç forà, canten una de nostres cançons populars ab eixes tonades que al principi semblen joyoses y acaben per fer plorar. Los mantenedors dels Jochs Florals cada any venim també al triat aplech obligats a captar-hi per la pobreta llengua catalana, narrant ses gestes y sa desventura, consemblants tot en tot a les que esdevengueren a la *Porqueirola* de la cançó, ab que alguns dels orbs imploren la caritat. Y eixa consemblança, may tant palesa s'era vista com enguany, puix ab vostra benaventurada vinguda ha arribat pera nostra llengua malastruga (com a la jovençana del cant ab la tornada de son espòs) lo dia anyorat de sa rehabilitació gloriosa.»

Y a la fi, vell, però valent, resum molts ideals y fets en poques paraules al dir:

«Senyora: He alcançat en sos diferents breçols lo renaixement de la literatura catalana; l'he vist creixer y nodrir-se, y d'uns quants, ben pochs, qui al principi erem, formarse colles, y més tart munions.»

Ell podia dir que l'estimava, la nostra llengua, perquè la coneixia com ningú més. Estimava la llengua viva, la llengua morta, la de tots els temps. Llegia'ls manuscrits antichs y atresorava'ls vocables en el diccionari; recorria la nostra terra per poder-la abraçar tota, y en replegava la més petita flor per aspirarne tota la flaira y fruir sentint parlar català; adquiria tot lo que'l renaixement actual donava, y d'antichs cofres trocejats de taracea, feya una artística biblioteca de cinch còssos que ell se complavia en anomenar *estoig de la literatura catalana*, que ja està ple de llibres sempre ben relligats. S'extasiava davant del monument escrit com enfront del monument de pedra, y, fins

allà ont els seus recursos podien arribar, comprava tota mena d'objectes artístichs que li recordessin la nostra perfecta nacionalitat.

Desgraciadament, la vida de l'home no és prou llarga per aplegar tanta feina y aprofitar tot el material que ell havia volgut acaparar: vell y malalt, feya mitja pena veure'l vagarós entremig de tants llibres, de tant diverses col·leccions, de tants manuscrits y de tants projectes, sense saber a qual donar la preferencia de moment. Ell mateix ha pintat tristament aquest estat «quan una malaltia traidora amagada feya temps, se declarà ab impetut y ab ella lo decandiment del còs y de l'esperit, que trenca'l fil del discurs, aminva y afluix les energies vitals y, privant de tot concentració y de tot escalf, fa caure impotent la ploma dels dits...»

El seu treball té molt d'artista, de poeta y de savi. Que poch compendrà la seva obra qui sols la miri ab la fredor de l'investigador! Pera comprendre lo que ha fet y lo que ha deixat de fer, els seus entusiasmes, els seus defalliments, s'ha de sentir al menys una part de l'escalf que ell possehia a vessar. Y ell, tant poeta; ell, que ha donat vint volums a l'estampa, no ha trobat temps per publicar els seus versos que tant alt l'han de posar.

Sí: el seu treball era massa gran per una generació; però se n'ha anat deixant al seu estimat fill l'honrosa tasca de completar la seva gran obra, que'l fill ha pres com la més obligada comanda.

Y tots nosaltres, aixís com l'hem tingut per mestre, prenemlo també per exemple, y en la mesura dels nostres coneixements y de les nostres forces procurem en obres y en converses, mitjansant l'escrit o la paraula, escampar aquest gran amor a les coses de la terra, y de segur serà la millor manera de reverenciar la seva memoria.

J. MASSÓ TORRENTS

CRONICA DEL CENTRE

SESSIONS OFICIALS

FESTA PATRONAL DE SANT JORDI. — El 23, diada de Sant Jordi, va obrirse la sessió baix la presidència de D. Joaquim Cabot y Rovira, y, com els altres anys, va veures favorescuda ab bon concurs de socis, assistinhi també representacions de varies societats simpatiques a la causa catalana.

Després d'unes breus paraules alusives a l'acte, el Sr. Cabot va llegir un preciós quadro de costums descrivint una festa major. Varen llegirse poesies dels Srs. Rocamora, Tintoré, Tarré y Ubach y Vinyeta, y dos treballs en prosa, l'un del Sr. Comas estudiant el dit popular «Sant Jordi mata l'aranya», y l'altre del Sr. Galbany y Parladé. Per coronament de la festa van ser llegides algunes poesies de l'hermosa obra pòstuma de D. Marian Aguiló *Lo llibre de la Mort*. Tothom va quedar complascut de la vetllada.

SESSIONS PREPARATORIES. — El dimars dia 5 va tenir lloch la de l'excursió a Cardona y Solsona, Sant Llorens dels Piteus y Fonts del Cardoner, que va celebrarse 'ls dies 9, 10, 11 y 12.

La sessió preparatoria de l'excursió al Montnegre va ferse'l dia 15. El diumenge següent, dia 17, va haver de suspendres l'excursió a causa del mal temps.

EXCURSIÓ

EXCURSIÓ A CARDONA, SOLSONA, SANT LLORENS DELS PITEUS Y FONTS DEL RIU CARDONER. — A les 5'30 del matí del dia 9 del present mes se reuniren los socis Srs. Rosals (Joan) y Carsi (Ignasi) en l'estació del carril del Nord pera marxar en lo primer tren fins a Manresa. Un cop en dita ciutat, y aprofitant mitja hora de temps que'ls sobrava, anaren a visitar al vice-president de la Lliga Regional de dita ciutat, de qui foren molt obsequiats. Prengueren la tartana que va a Cardona, arribant a la citada població a les 3'15 de la tarde, havent passat cinch hores en lo citat vehícul, passant pels industrials pobles de Callús y Suria y per agradós paisatge sempre vorejant lo riu Cardoner. Després de dinar en la fonda de Bellavista, se proporcionaren permís pera visitar les mines de sal, les que examinaren detingudament, quedant complas-

cuðissims de les belleses que acabaven de contemplar, ponderant les meravelloses formes en que's presenta lo susdit mineral, y planyentse de que no ho pogués admirar lo soci Sr. Perez (Enrich), qui devia arribar a Cardona aquella nit pera juntarse a l'excursió. Visitaren l'iglesia de nau d'ogiva, les muralles que envolten la població, y, no podent visitar lo castell per ser massa tart, anaren a admirar lo bell panorama que's disfruta des l'enlairat lloch hont se troba sentat Cardona, que a la claror crepusculenca, y sens altre remor que la del riu, respiraven la més tendre poesia. A l'hora predita arribà'l company Sr. Perez, ab qui soparen.

L'endemà, dia 10, a les 6 del matí, y en tartana, se trasladaren a Solsona, ab un temps propi de la present estació, com fou lo que tingueren durant tota l'excursió, arribant a eixa ciutat a les 10 del matí, encaminantse tot seguit a resseguir la població, visitar la Catedral y demés belleses que conté Solsona. Després d'haver dinat a la Fonda Catalana, y a la una menos minuts de la tarde, emprengueren lo camí de Sant Llorens de Morunys o dels Piteus acompanyats d'una cavalleria, seguint primer per la vora del riu Negre y després per la Rivera de Sant Llorens, y admiraren algunes cascates que forma la dita Rivera, la que, igual que totes les corrents d'aigua, venia revinguda a causa de les plujes del darrer Janer. Després de tres hores y mitja de camí arribaren a l'Hostal del Cap del Pla. (Pla molt pedregós, de més d'una hora de llargada.) En dit hostal pogueren admirar los excursionistes lo típic ball pla, ballat per algunes colles de camillaires d'aquells retirats pobles que havien anat a passar tarde y nit a dita casa. D'allí pujaren durant un parell d'hores fins a alts de Funerals y Vilamala, a l'alçaria d'uns 1,600 metres sobre'l nivell de la mar, trobant encara molts claps de neu arran del camí, y tenint sempre enfront les alteroses montanyes de Coll de Jou, Cap de Querol, Port del Comte, Pals de Pedra-Forca y demés principals alçaries de la Serra de Cadí. De Funerals anaren a Roca Foradada, baixant vertiginósament fins a Sant Llorens, ahont arribaren a les 7'30 de la nit, després d'haver caminat durant set hores y mitja. Una vegada a Sant Llorens, anaren a sopar a casa Simeon, y a la nit anaren al cafè del Felip a veure'l ball de Pasqua que s'hi celebrava.

Lo dilluns de Pasqua, dia 11, a les 7 del matí, ben provehits de municions de boca, començaren los excursionistes la ruta envers La Coma y Fonts del riu Cardoner, seguint l'encantador camí que junta Sant Llorens ab dita població, sempre paralels, ab lo

riu. Pel camí visitaren la Font Pudia, un dels manantials sulfurosos més abundós de Catalunya, situat a uns 6 metres del riu y sota una volta de pedra que abans cabria en més llarch troç que actualment, degut a haverse ensolciat fa pochs anys dita volta. Arribaren a les 9 del matí a La Coma, petit poble de 15 a 20 cases, y una hora més tart a les Fonts del riu Cardoner. Esmorzaren en tant encantador lloch, quedant admirats en la contemplació de les abundoses cascates que arreu surten, format lo començament de dit riu en una crestellina corrent que més avall se junta ab altra roja procedent, a lo que sembla, del desgel de les neus que coronen los cims de les elevades montanyes que des La Coma s'oviren. Retornaren a Sant Llorens a l'hora de dinar, aprofitant la tarde pera pujar al santuari de Nostra Senyora del Hort. Arribaren a dit santuari en dues hores y mitja, contemplant durant lo camí un típic paisatge voltat de montanyes, semblants, tant per sa forma com per la composició de sa roca, ab nostra montanya de Montserrat. L'edifici de dit santuari és relativament nou: porta en son portal la data de 1868. Fòra l'imatge de la Verge, que és negra com totes les bizantines, no pogueren veure res més notable per sa antiguetat, degut a un incendi que fa pochs anys consumí part del santuari. Hi ha una gran cisterna que ocupa tot lo baix de l'edifici, en lo qual hi han dos pisos de cel·les, habitades fa alguns anys per una comunitat de frares trapenses. Retornaren a Sant Llorens ja nit, sopant y retirant d'hora a fi de descansarse per la llarga caminada de l'endemà.

Lo dia 12, darrer de l'excursió, sortiren de Sant Llorens ab dues cavalleries, a les 5'20 del matí, envers Berga, passant pel tant gemat camí que junta abdues poblacions, trobant jaiments de variats fòssils, espessos boscos de pins y groixuts roures; seguiren y atravessaren varies vegades lo riu de Valls, l'afluent més fort del Cardoner. Esmorzaren al Vancell, casa del municipi de Guixés, que forma la divisió de les provincies de Barcelona y Lleyda. Pujaren per l'hostal de la Rivera fins al Pla de Camp Selonch, hont contemplaren llarga estona lo majestuós y colossal *Pi de les Tres Branques*, meravella del regne vegetal ques'ha descrit ja varies vegades. Les montanyes que vorejen dit Pla, anomenades montanyes de sobre Capolat, estaven de dalt a baix clapades de neu. Passaren los baixos de les serres de Turalt y Rasos de Peguera y vorejant lo Metge, encantador torrentet que passa per darrera Berga, quals aigües, al saltar per dita ciutat, hont són desviades, donen moviment a moltes industries y assahonen molts camps y horts de dita població. Arribaren los excursionistes a Berga, a la

una de la tarde, dinant a la Fonda d'Espanya (abans de Queralt), despedintse del soci Carsi, qui desitjava passar un dia més en visitar les mines de carbó de Figols y Sant Corneli, y prengueren lo cotxe que'ls havia de traslladar a Olvan, estació darrera del carril de Manresa a Berga, distant d'aquesta darrera població 6 kilòmetres. Arribaren a Manresa a les 6'10 de la tarde, ahont prengueren lo tren, arribant a Barcelona a les 9'30 de la nit, quedant complascuts d'aquesta excursió, no tant sols per l'hermosa regió que visitaren, sinó també pel temps primaveral que havien trobat. — J. R.

CURSOS

LECTURES DE CLASSICHS CATALANS: CRONISTES.—El dia 1.er va continuar el Sr. Massó Torrents la seva serie de lectures, sent la darrera destinada als cronistes. Després de donar una idea general de les cròniques que's llegirien en fragments, va exposar els motius pels quals no inclouria els cronistes posteriors al segle XV, com Tarafa, Viladamor, Pujades, etc. De la *cronica del rey Pere III* (de Catalunya) de les *Cerimonies* va llegirne'l Sr. Massó, entre altres, dos fragments de les revoltes de l'Unió que retraten el caracter del rey. De la *cronica dels feyts d'armes de Catalunya d'en Bernat Boades*, rector de Blanes, va triar els capitols parlant del parlament de Casp y de les desavinenses del rey Ferran d'Antequera ab el papa Benet XIII y els Concellers de Barcelona; de les obres de *Pere Tomich* y de *Gabriel Turell*, lo que concerneix a la batalla de Sant Luri a Sardenya y a la mort de l'Infant d'Aragó en Martí, rey de Sicilia; de la *cronica anònima del comte d'Urgell* els emocionats paragrafs en els quals se fa patent la rahó del desventurat Jaume d'Urgell y la malvestat del rey Ferran elegit a Casp y les que'ls seus castellans feren en territori català. Per últim, va llegir, extreta de les *Cròniques d'Espanya de Miquel Carbonell*, la relació de l'horrorós suplici y mort que's va donar a Ramon de Canyamàs, que havia atentat contra la vida del rey Ferran *el Catòlich*, el primer rey de quasi tota Espanya.

Tota la serie de fragments llegits dels nostres cronistes desde Jaume *el Conqueridor* fins a Carbonell, constitueix una veritable epopeya històrica de Catalunya.

CONFERENCIES Y LECTURES

El dia 5 el nostre vicepresident D. Joaquim Cabot y Rovira va donar una interessantíssima conferencia sobre'l predicador ita-

lià *pare Agustí de Montefeltro*, fent veure ab considerable relleu la seva figura y l'impressió que causava sempre a l'auditori ab els seus sermons. Com una mostra d'aquests, va llegir un fragment del seu sermó *Patria*, que va ser escoltat ab atenció y seguit ab interès.

El dia 15 D. Joseph Soler y Palet va llegir alguns fragments del seu llibre a punt de sortir titulat *Noticies històriques sobre la parroquia de Tarrasa*. Es un treball molt nutrit de datos y noticies, una veritable crònica d'aquell temple. Per les mostres que'ls assistents varen escoltar, pot esperarse que l'obra del Sr. Soler vindrà a tenir un dels millors llocs entre les monografies històriques locals de Catalunya.

El divendres últim, dia 29, va donarse lectura fragmentaria d'una interessantíssima monografia de caràcter folk-lorich, deguda al nostre delegat a Ager D. Joan de Porcioles. L'autor hi fa una relació de les costums típiques d'aquella comarca, com són els casaments de cap d'any, la festa major, la de Corpus y el *Tambor*. També va llegirse un bon aplech de cançons y corrandes, modismes comarcals, y, sobre tot, dugues hermoses tradicions. Tothom va aplaudir tant notable treball.

NOVA

El dia de Sant Jordi varen ser colocades a Ripoll, en una urna d'alabastre, les despulles del qui fou abat del antiquíssim monastir, Rodolf, fill del gran comte de Barcelona Guifre *el Pilós*. També va descobrirse per l'Unió Catalanista la làpida costejada per tant patriòtica Associació commemorant les paraules ab les quals el senyor Bisbe de Vich va sintetisar l'acte de consagració de la basílica restaurada.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.